

תיקון המחשבות

[פרשת צו (שיחה 1) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

עניני קרבן עולה, נידונו גם בפרשת ויקרא וגם בתחילת פרשת צו – כאן מצד עצם סוג הבהמות הנקרבות, וכאן מצד דיני הכהנים. – אבל לא נאמר במקרא, משום מה מביאים קרבן עולה?

הנצי"ב כותב – "מבואר דתכלית העולה היא להשיג דעת אלהים לפי כוחו, משום הכי בא לכפר על עשה שבין אדם לשמים, הגורם הסתרת פני ה' ממנו, ומשום זה נמנע ממנו דעת אלהים". ("העמק דבר" על שמות יח, יב) וזהו שאמר הושע הנביא, "כי חסד חפצתי ולא זָבַח; (=קרבן שלמים) ודעת אלהים (=עדיף) מְעוֹלוֹת". ("העמק דבר" על ויקרא א, ד).

כאן באנו למחלוקת מענינת בחז"ל.

בגמרא מובא שהעולה באה על עֲשֶׂה, [=כשביטל מצות עֲשֶׂה] או על לא תעשה הניתק לעשה. (יומא לו.) [=עבר על לא שניתק לעשה, כלומר, יש לך עתה להעתיק האיסור שנעשה ולתקנו ע"י מצות עשה. כגון: אדם שגזל, עבר על לא תגזול, וכעת יש לו חובת מצות עשה לשנות את המצב "והשיב את הגזילה אשר גזל", אדם שלקח אס על הבנים, עבר על לאו, ועליו להעתיק ולשנות את המצב, ע"י שְׁלַח תְּשַׁלַּח את האס"!] אבל במדרשים ובזוהר מובא שהעולה באה על הרהורי הלב. (תנחומא, לך לך קטע י', / תצוה, ט"ו, / וכן ויק"ר ז, ג, / ובזוהר ג, ודף רמז:). רבי ישמעאל אומר על ביטול עשה, ורשב"י אומר על הרהור הלב. (תנחומא, לך לך). כלומר, בין חז"ל שררו ב' הדעות. האם אפשר לגשר בין שתי הדעות?

רשב"י מתבסס על לשון המקרא "והעולה על רוחכם, הִיוּ לא תהיה" (יחזקאל כ, לב); וכן על מאמרו של איוב שְׁהֵעֵלָה עולות כי אמר, "אולי חטאו בְּנֵי, וּבְרַכְוּ אלהים בלבבם". (איוב א, ח) [=קָלְלוּ. (בלשון סגי נהור). שמה פְּעִסוּ בתוך ימי המשתה, וקללו את ה' בלבבם. (פירוש רבינו תם)]

מצאנו בכמה מקומות שכל המחשבות 'עולות' אל הלב. מניין יצא שנקרא להם 'עולות'? אלא המעיים שבאדם שם המזון החומרי מתבשל ומתפרק על חלקיו, משם ניזונים האברים ומשם גם 'עולות' מחשבות. כדברי חז"ל "מלי כריסי – זְנִי בְּיַשִׁי!" (ברכות לב), ומפרש ר' צדוק מלובלין ("מחשבות חרוץ", דף 173) שבגלל אכילה ושתיה מרובה, צצות כל מיני מחשבות רעות בדעתו. (וכן היה אצל בני איוב, אחרי המשתה). ולכן חז"ל ציוו "הוי שפל רוח מאד מאד" (אבות ד'). "ה'רוח" – כלומר רצונות האדם המתעוררים מתוך אכילה ושתיה, ישקיט המייתם ולא יבללוהו מן שכל מחושב ומתון.

אנו מוצאים במדרש שתי דוגמאות של המחשבות הזוקקות לקרבן עולה.

א. "**אברהם** היה מהרהר אחר מדת הדין ואמר, (אחרי מלחמת ארבעת המלכים), "כמדומה אני שקבלתי כל שכרי בעולם הזה. עֲזָרְנִי הקב"ה באותם המלכים והצילני מכבשן האש – (אם כן) כבר קבלתי שכרי, ושוב אין לי שכר לעוה"ב. אמר לו הקב"ה, "כִּינּוּן שהרהרת אחרי מעשי, עולה אתה צריך". לפיכך "קח נא את בנך את יחידך והעלהו לעולה". (תנחומא לך לך, י.).

ב. וכן במעשה **נח**. – "ויבן נח מזבח לה'... ויעל עולות במזבח" (בראשית ח, כ). וצ"ע, הרי זה עכשיו ניצול מהמבול והיה צריך להקריב קרבן תודה, כמו שעשה אדם הראשון "אהללה שם ה' בשיר, ואגדלנו בתודה" (תהלים סט, לא) ואמרו על כך שפסוק זה נאמר ע"י אדם הראשון בבריאתו (ע"ז ח). ולמה הקריב עולה? אלא על שחטא בהרהור הלב, לחשוב כי ה' החריב עולמו והציל את נח, ובזה פקעו כל זכויותיו (והר א, ע). ופירש רמ"ק ("אור יקר", ד, עג) שהיה בזה מיעוט בטחון בהקב"ה שעושה חסד בשלימות, ולא שע"י יקוצצו זכויותיו. כי אם ייטיב אתו בעוה"ז וע"י יפסיד עוה"ב, הרי זוהי רעה גמורה ולא טובה בכלל! ובזה פגם במדת טובו של הקב"ה.

רש"ר הירש, מזכיר מה הוא התפקיד של כל קרבן.

והנה בקרבן עולה הוא כותב (על ויקרא א, ג), שהוא מבטא שאיפת האדם לעלות ולהתקדם. (קרובים הדברים לדברי הנצי"ב לעיל). כל חומר דומם בלי רוח חיים, הריהו משועבד לאדמה. אבל הצומח ויש בו נפש של התפתחות, שואף אל-על, ולכן תחילת פריחתו הוא "עֲלָה" מלשון התעלות. המביא קרבן עולה, חש שלא מלא את תפקידו.

- אם לא פעל פעולות בפועל, כמו "ורב תבואות בכח שור" (משלי יד, ד) – עליו להביא **פר או עגל**.
- ואם נמנע מלתת מכספו ורכושו, עליו להביא **צאן**. (המבטאים "עשתרות צאנך" המעשרות את בעליהם. חולין פד:) על האדם להימסר ל"רועה ישראל האזינה" (תהלים פ, ב) ולעבוד את ה' גם ברכושו, שהסמל לכך - 'צאן'.
- ואם הוא חייב לה' תודה על שפעו, יביא **אֵיל** המראה על צאן בגיל מפותח.
- ואם נחלש האדם מחמת פיתוי רע או מתנגד חזק, יתאזר עוז ויביא **עז או שעיר**, המורים על כח ההתנגדות. (שם, עמ' ה-ו).
- ממשיך רש"ר, ולמה מביאים העולה רק בהמת **זכר**? "כי לא בסבילות נשיית, אלא בעשיה של גבר, יבקש פְּעוּלָה את קרבת ה'". (שם).

התביעה שה' תובע מן האדם היא נמרצת. כך כתב רבנו יונה: "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך" (דברים ח, יא) – הוזהרנו בזה לזכור את השי"ת בכל עת, וחייב אדם להשתדל לקנות... היראה והצניעות וקישוט המחשבות וטכסיס המדות". (שערי תשובה, ג, כז). "ונאמר על האנשים שאינם עורכים מחשבות להתבונן תמיד ביראת ה': "נְתָהּ יראתם אותי, מצוֹת אנשים מלומְדָה". (שם, ג, טו).

מצאנו מעשה נורא. ר' יוסי יצא לדרך יחד עם ר' אחא בר יעקב.

כאשר היו הולכים, ר' יוסי הרהר **במילי דעלמא**, ור' אחא הרהר בדברי תורה.

ראה ר' יוסי איזה נחש רץ אחריו. שאל את ר' אחא, האם אתה רואה את הנחש? אמר לו, לא.

ברח ר' יוסי מהנחש, והנחש אחריו, נפל על פניו ודם שותת מנחירי ר' יוסי ושמע בת קול קוראת 'רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם'. אמר ר' יוסי, ומה אם נענשים על שעה אחת [של רפיון מהתורה], מי שמתייאש מהתורה (=לגמרי) על אחת כמה וכמה שיענש". (זהר ב, יז).

רמ"ק מביא מעשה דומה לזה. ("תומר דבורה", פ"ב קטע הב')

כן מצאנו כי חיילי ישראל שחזרו ממלחמת מדין הביאו קרבן (לבדק הבית): "כְּלִי זָהָב – [והם:] אצעהדה, וצמיד, טבעת, עגיל, וכומז – לכפר על נפשותינו לפני ה'". (במדבר לא, ט). גער בהם משה רבנו 'שמא חזרתם לקלוקלכם הראשוני' (במעשה זמרי). אמרו לו: 'לא נפקד ממנו איש'. (וסימן הוא שאף אחד לא חטא).

אמר להם: 'אם כן כפרה זו למה? אמרו לו: 'אם מידי עבירה יצאנו, מידי הרהור לא יצאנו"'. (שבת סד).

אמנם ר' צדוק מלובלין כותב: "על מחשבות בטלות לא נמצא שום איסור מפורש... רק על דברים בטלים יש עשה ול"ת, (יומא יט: ונפסק בשו"ע יו"ד רמ"ו סעיף כ"ה, רמ"א)... וע"י השמירה מדברים בטלים זוכה ג"כ לינצל ממחשבות בטלות וממעשים בטלים. ולהיפך, המרבה בדברים בטלים, ואין צ"ל בדברים אסורים, לא ימְלֹט ממחשבות זרות כלל". ("צדקת הצדיק", קטע רל"ד ועיי"ש קטע רל"ה עצות נגד מחשבות זרות).

כעת כבר אפשר ליישב יחד, דעת התלמוד – ש"עולה" בא על ביטול מצוות עשה; ודעת המדרשים והזוהר – שה"עולה" באה על מחשבת הלב. (ואפשר לתאם יחד בין ר' ישמעאל ורשב"י:)

כי הנכשל במחשבות בטלות או הרהורים המפקפקים במדת טובו של הקב"ה, אין מספר לקרבנות שיצטרך להביא כל הזמן, ובכן מתי יקריב? אבל ההיכר החיצוני שהמצב של אותו אדם הוא בשפל, ועליו להביא קרבן, זה נודע כאשר הוא נכשל בפועל ולא קיים מצוות עשה המוטלת עליו. אז בולט שהסיוע דעתו מקונו, ואיננו דבוק במחשבות קדושות כל הזמן. בגלל שנמנע ממ"ע יביא קרבן, אבל בעצם הוא מביא על חסרון המחשבה הקדושה, שבגלל חסרון זה נכשל במניעת מעשה הטוב.

עלינו לקבוע בדעתנו דברי "מסילת ישרים" (סוף פ"א):

"ראוי לו שתהיה כל פנייתו רק לבורא ית' ושלא יהיה לו שום תכלית אחר בכל מעשה שיעשה אם קטן ואם גדול אלא להתקרב אליו ית' ולשבור כל המחיצות המפסיקות בינו לבין קונו".

וכבר כתב הרמב"ם: "גדולה מכל זאת אמרו (חז"ל באבות דר' נתן, פרק כ') לפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה וירחיב דעתו בחכמה, שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה". (הלי איסורי ביאה, סוף פ"ב).

התורה ארוכה ורחבה ביותר, ולא למדנו ממנו אלא ככלב המלקק מן הים, (סנהדרין סח.) ויש לנו המון רב של תורה במה להעסיק את מחשבותינו.

וכך כתב עוד הרמב"ם: "המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות, שהן מחשבות האָן ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת הטהור, הרי הוא אומר, יזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם". (סוף הלי מקוואות).

"דברי פי חכם, חן". (קהלת י, יב)